

Svetlana Aleksandrovna Aleksievici este o scriitoare și jurnalistă din Belarus. S-a născut la Stanislaviv, Ucraina, pe 31 mai 1948; dintr-un tată bielorus și o mamă ucraineană, și a crescut în Bielorusia (denumirea țării în perioada sovietică). După terminarea școlii, a lucrat ca reporter la mai multe ziare locale, înainte de a absolvi Universitatea de Stat din Belarus (1972) și de a deveni corespondent al revistei literare *Neman* din Minsk (1976).

De-a lungul carierei sale de jurnalist, Aleksievici s-a specializat în narațiuni literare întemeiate pe declarațiile martorilor oculari, istorii orale ale mai multor evenimente dramatice din istoria sovietică: al Doilea Război Mondial, războiul din Afganistan, căderea URSS, dezastrul de la Cernobil. În urma persecuțiilor politice din partea administrației Lukașenko, a părăsit Belarusul în 2000, trăind timp de un deceniu la Paris, Göteborg și Berlin. În 2011 s-a mutat înapoi la Minsk.

A scris mai multe volume care s-au bucurat de apreciere, cărți publicate sau în curs de publicare în 43 de limbi și în 47 de țări: *Războiul nu are chip de femeie* (*U vojnî ne jenskoe liço*, 1985), ce cuprinde mărturiile ale femeilor care au luptat în al Doilea Război Mondial, titlu vândut în peste 2 milioane de exemplare; *Ultimii martori* (*Poslednie svideteli*, 1985), amintiri ale adulților care în vremea celui de-al Doilea Război Mondial erau copii; *Soldații de zinc* (*Ţinkovîe malciki*, 1989), despre experiențele soldaților sovietici în războiul din Afganistan; *Zacearovannîe smertiu* (*Fermecați de moarte*, 1993), despre sinuciderile provocate de prăbușirea Uniunii Sovietice; *Dezastrul de la Cernobil* (*Cernobilskaia molitva*, 1997), mărturiile ale supraviețuitorilor celei mai mari catastrofe nucleare din istorie; și *Vremuri second-hand* (*Vremea second hand*, 2013), o încercare de portretizare a „omului sovietic“ prin amintirile generațiilor nostalgice de după căderea imperiului comunist.

Svetlanei Aleksievici i s-au acordat numeroase premii pentru cărțile sale, iar în anul 2015 a fost distinsă cu Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru scrierile ei polifonice, memorial al suferinței și curajului în epoca noastră“.

SVETLANA ALEKSIEVICI SOLDAȚII DE ZINC

Traducere din limba rusă și note
de Justina Bandol

București
2019

CUPRINS

PROLOG	7
DIN CARNETELE DE ÎNSEMNĂRI (LA RĂZBOI)	16
SEPTEMBRIE 1988	21
ZIUA ÎNTÂI. „CĂCI MULȚI VOR VENI ÎN NUMELE MEU... “	37
ZIUA A DOUA. „ALTUL MOARE CU SUFLETUL COPLEȘIT DE AMĂRĂCIUNE... “	137
ZIUA A TREIA. „SĂ NU ALERGAȚI LA CEI CE CHEAMĂ MORȚII, PE LA VRĂJITORI SĂ NU UMBLAȚI “	238
ÎN MEMORIAM.....	323
PROCESUL SOLDAȚILOR DE ZINC (ISTORIA ÎN DOCUMENTE).....	325

DIN CARNETELE DE ÎNSEMNĂRI (LA RĂZBOI)

Iunie 1986

Nu vreau să mai scriu despre război... Să trăiesc din nou „filosofia dispariției“ în loc de „filosofia vieții“. Să adun experiențele nesfârșite ale in-existenței. După *Războiul nu are chip de femeie*, multă vreme n-am putut vedea copii cărora le curgea sânge din nas după vreo încăierare, în vacanțe evitam să mă uit cum pescarii aruncă vesel pe nisipul de pe mal peștele smuls din adâncurile apelor, pentru că mi se făcea rău la vederea ochilor acelora holbați, încremeniți. Fiecare are rezerva sa de forțe cu care se poate apăra de durerea fizică și psihologică, și a mea fusese epuizată. Mă scotea din minți urletul unei pisici lovite de mașină, îmi întorceam privirea de la orice rămă strivită, de la orice broscuță aruncată pe șosea... Mi se părea de multe ori că și animalele, păsările, peștii au dreptul la istoria suferinței lor. Că într-o zi o s-o scrie cineva.

Și deodată... dacă așa ceva se poate numi „deodată“. Era în al șaptelea an de război... Noi nu știam nimic despre el în afara reportajelor eroice de la televizor. Din când în când ne cutremurau pentru o clipă sicriile de zinc aduse de la mare depărtare, care nu încăpeau în cutiile de chibrituri ale „hrușcioabelor“¹. Răsunau atunci salve îndurerate de artilerie – și se lăsa din nou liniștea. Mentalitatea noastră mitologică rămânea neclintită: suntem o pildă de justețe și măreție. Și avem întotdeauna dreptate. Ultimele scânteii ale ideii de revoluție mondială scăpărau cu flacăra vie... și nimeni nu observa că focul ne ajunsese pe noi. Că ni se aprinsese propria casă. Începuse perestroika lui Gorbaciov. Ne năpusteam în întâmpinarea unei vieți noi. Pe noi înșine ce ne aștepta în viitor? De ce aveam să ne dovedim capabili după atâția ani de somn letargic indus artificial? Și în timpul acesta băieții noștri pierreau prin țări străine, cine știe pentru ce...

Despre ce se vorbea în jurul meu? Despre ce se scria? Despre datoria internaționalistă² și despre geopolitică, despre interesele noastre de mare putere și

¹ Blocuri de locuințe construite în URSS începând cu sfârșitul anilor '50, asociate îndeosebi cu numele lui Nikita Hrușciov (secretar general al PCUS între 1953 și 1964). Apartamentele aveau de regulă suprafețe mici, iar materialele folosite nu erau de bună calitate, de aici și denumirea ironică de „hrușcioabă“.

² Noțiune folosită pe larg în limbajul de lemn al societății sovietice, derivată din doctrina internaționalismului proletar și aplicată în special situațiilor când URSS intervenea în alte state pentru înăbușirea mișcărilor anticomuniste sau antistatale. A fost unul din conceptele-cheie ale justificării războiului din Afganistan.

despre frontierele sudice. Și oamenii credeau în toate astea. Credeau cu adevărat! Mame care nu demult se zvârcoliseră la vederea cutiilor oarbe de metal în care le fuseseră înapoiți fiii luau acum cuvântul în școli și muzee militare, chemând alți tineri să-și îndeplinească „datoria față de Patrie“. Cenzura era cu ochii în patru ca în reportajele despre teatrul de război să nu fie cumva pomenită moartea soldaților noștri, noi eram încredințați că un „contingent limitat“ de trupe sovietice ajută un popor prieten să construiască poduri, drumuri, școli, distribuie îngrășăminte și făină în kișlakuri¹, că medicii sovietici le ajută pe femeile afgane să nască. Soldații întorși de pe front veneau în școli cu chitare, ca să cânte despre ceea ce ar fi trebuit să urle.

Cu unul dintre ei am stat îndelung de vorbă... Voiam să aflu mai multe despre cât de chinuitoare e decizia aceasta – a trage sau a nu trage. Dar pentru el nu părea să fi existat nici un fel de dramă. Ce e bine? Ce e rău? E bine să omori „în numele socialismului“? Pentru băieții aceștia, granițele moralității sunt trasate de ordinele venite de la superiori. E adevărat că despre moarte vorbesc cu mai multă prudență decât noi. În privința asta iese imediat la iveală distanța care ne desparte.

Cum se poate să trăiești istoria și în același timp să scrii despre ea? În plus, e imposibil să înșfaci toate

¹ Sate afgane tradiționale, deseori înconjurate de un zid de pământ

bucățelele de viață, toată „mizeria“ existenței, și să le arunci într-o carte. În istorie. Trebuie „să străpungi timpul“ și „să surprinzi duhul vremurilor“.

„Durerea are zeci de-nfățișări“ (Shakespeare, *Richard al II-lea*)¹.

... În sala de așteptare pe jumătate goală a autogării am văzut un ofițer cu un geamantan scump. Alături de el, un băiețandru slăbănog, tuns la chelie ca soldații, scormonea cu o furculiță într-un ghiveci cu un ficus uscat. Lângă ei s-au așezat cu naivitate niște femei de la țară și s-au apucat să-i întrebe: încotro, de ce, cine sunt? Ofițerul îl însoțea acasă pe un soldat care-și ieșise din minți: „De la Kabul tot scormonește cu ce-i cade în mână: cu lopata, cu furculița, cu bățul, cu stiloul“. Băiețandrul înalță capul: „Trebuie să mă ascund... Am să sap o gaură... O fac repede. Acolo le ziceam «gropi comune». O să sap o groapă mare pentru voi toți...“

La el am văzut pentru prima oară pupile imense, cât ochiul...

Sunt în cimitirul orașului... În jurul meu stau câteva sute de oameni. În centru – nouă coșciuge, captușite cu stambă roșie. Câțiva militari iau cuvântul. Un general... Mai multe femei în negru bocesc. Restul lumii tace, numai o fetiță cu cozi împletite plânge cu sughițuri deasupra unui sicriu: „Tati! Tății-iicule! Unde ești? Mi-ai promis că-mi aduci o păpușă. O păpușică frumoasă! Ți-am desenat un album întreg

¹ *Richard al II-lea*, actul II, scena 2, traducere de Mihnea Gheorghiu, în William Shakespeare, *Opere complete (Teatru)*, vol. 3, Univers, București, 1982, p. 163

de căsuțe și flori... Te aștept, tăticuțele..." Un ofițer tânăr o ridică în brațe și o duce către o Volgă neagră. Dar auzim încă multă vreme: „Tati! Tătiiiiicule!... Tăticuuuțele drag...!”

Generalul vorbește... Femeile în negru bocesc mai departe. Noi, ceilalți, tăcem. De ce?

Nu vreau să tac... Și nu mai pot să scriu despre război.

SEPTEMBRIE 1988

5 septembrie

Tașkent. În aeroport e zăduf și miroase a pepene galben – e mai mult pepenărie, nu aeroport. Două noaptea. Pe sub taxiuri se strecoară fără frică pisici grase sălbăticate – de rasă afgană, se spune. Prin mulțimea bronzată a turiștilor, printre cutii și coșuri cu fructe, țopăie în cărje soldați tineri (băiețandri). Nimeni nu le mai dă atenție, s-au obișnuit cu ei. Dorm și mănâncă tot aici, pe jos, pe ziare și reviste vechi, așteptând săptămâni la rând să-și poată cumpăra bilete spre Saratov, Kazan, Novosibirsk, Kiev... Unde au fost schilodiți? Ce apărau acolo? Nu interesează pe nimeni. Un singur băiețaș nu-și poate lua ochii de la ei, și o cerșetoare beată se apropie de unul:

– Vino-ncoa!... Să-ți dau ceva...

El se ferește cu cărja, iar ea, fără să se supere, îi mai adresează câteva cuvinte triste, femeiești.

Alături de mine șed câțiva ofițeri. Vorbesc despre cât sunt de proaste la noi protezele. Despre febra tifoidă, despre holeră, despre malarie și hepatită. Cum în primii ani de război nu existau nici fântâni, nici

bucătării, nici băi, n-aveau nici măcar cu ce spăla vasele. Plus despre ce a dus fiecare acasă: care un video, care un casetofon Sharp sau Sony. Mi-a rămas în minte cu ce ochi se uită după femeile frumoase, odihnite, în rochii decoltate...

Așteptăm multă vreme avionul militar către Kabul. Aud vorbindu-se că mai întâi o să încarce tehnica de luptă și pe urmă oamenii. Sunt vreo sută care așteaptă, toți – militari. Surprinzător de multe femei.

Fragmente de conversații:

– Îmi piere auzul. Mai întâi am început să nu mai aud pasările care cântă cu glas subțire. Din cauza unei contuzii la cap... Presura galbenă, de pildă, n-o mai disting prea bine. Am înregistrat-o pe casetă și o ascult dată la maxim...

– Mai întâi tragi și pe urmă te lămurești ce era – femeie sau copil? Fiecare cu coșmarul lui...

– În timpul focului de mitralieră, măgarul se întinde pe jos; cum s-a terminat, cum sare la loc în picioare...

– Ce suntem noi în țară? Prostituate? Asta știam deja. De-am reuși să câștigăm măcar cât să deschidem o cooperativă¹! Iar bărbații? Halal! Toți niște bețivi.

– Generalul vorbea despre datoria internaționalistă, despre apărarea graniței de sud. Mai că nu i-au

¹ E vorba de mici întreprinderi private din domeniul serviciilor, manufacturii sau comerțului exterior, a căror înființare a devenit posibilă în urma Legii gorbacioviste a cooperativelor, intrată în vigoare în mai 1988, în perioada perestroikăi. A fost primul act legislativ de după NEP-ul leninist care încuraja inițiativa privată în economie.

dat lacrimile: „Cumpărați-le dropsuri! Sunt și ei tot copii. Bomboanele sunt cel mai bun cadou“.

– Era un ofițer tânăr. Când a aflat că i-au tăiat piciorul, l-a bufnit plânsul. Avea niște obraji ca de față mare – albi, rumeiori... Mie la început mi-era frică de morți, mai ales dacă n-aveau mâini sau picioare. Pe urmă m-am obișnuit...

– Când iau prizonieri, le taie membrele și le leagă cu garouri, ca să nu moară de hemoragie. Și așa îi lasă, de-i culeg ai noștri numai niște cioturi. Ei vor să moară, dar sunt vindecați cu de-a sila. Iar când ies din spital nu mai vor să se întoarcă acasă.

– La vamă mi-au văzut rucsacul gol: „Ce-ai acolo?“ „Nimic.“ Nu m-au crezut, m-au pus să mă dezbrac până la chiloți. Toți vin cu câte două-trei geamantane.

În avion am nimerit lângă un transportor blindat legat cu lanțuri. Din fericire, maiorul de alături a fost treaz – toți ceilalți erau beți. La oarecare depărtare, cineva dormea pe un bust al lui Marx (portretele și busturile îndrumătorilor socialiști fuseseră îngrămădite fără nici un ambalaj); se transportau nu numai armament, ci și toate cele necesare pentru săvârșirea ritualurilor sovietice: steaguri roșii, panglici...

Urlă sirena...

– Treziți-vă, să nu pierdeți împărăția cerurilor! Suntem deja deasupra Kabulului.

Aterizăm.

...Bubuit de artilerie. Patrula de soldați în veste antiglonț, cu pistoale automate, verifică permisele.

N-am vrut să mai scriu despre război, și totuși iată-mă în mijlocul unui război adevărat. Peste tot în jur sunt oameni din război, obiecte ale războiului. Timpul războiului.

12 septembrie

Există ceva imoral în privirea care scrutează curajul și temeritatea altora. Ieri-dimineață, în timp ce mergeam spre cantină, am schimbat un salut cu o sentinelă. Peste jumătate de ceas, băiatul acela a fost ucis de o schijă de mină rătăcită prin garnizoană. Toată ziua am încercat să-mi amintesc chipul lui...

Jurnaliștii sunt numiți aici „scornitori“. Și scriitorii la fel. În grupul nostru de scriitori sunt numai bărbați. Jinduiesc să ajungă la posturile avansate, să participe la luptă. Îl întreb pe unul din ei:

– De ce?

– Mi se pare interesant. Să spun că am fost în pasul Salang¹. Să trag cu pușca.

Nu mă pot dezbăra de sentimentul că războiul este o emanație a naturii masculine, care mie mi-e în bună măsură de neînțeles. Dar realitatea lui de zi cu zi este grandioasă. Apollinaire spune: „Ah, cât de frumos e războiul!“

¹ Pas montan important care unește nordul Afganistanului cu șoseaua spre Kabul. În anii '60, inginerii sovietici au construit aici un tunel, în care, pe 3 noiembrie 1982, a avut loc un incendiu catastrofal, soldat cu numeroase victime (sute sau chiar mii) printre militarii sovietici și afgani.

În război totul e altfel: și noi, și natura, și gândurile noastre. Aici am înțeles că gândul omului poate fi cumplit de crud.

Întreb și ascult pretutindeni: în cazarmă, la cantină, pe terenul de fotbal, seara, la dansuri – atribut neobișnuit aici al vieții pașnice:

– Am tras de la mică distanță și am văzut cum îi explodează craniul. Și mi-a trecut prin minte: „Primul“. După luptă – o mulțime de răniți și morți. Toată lumea tace... Visez tramvaie, cum merg acasă cu tramvaiul... Amintirea cea mai dragă mi-e de când cocea mama plăcinte și în casă mirosea a aluat dulce...

– Te împrietenești cu un tip de treabă... și pe urmă îi vezi mașele împrăștiate pe pietre. Și așa-ți vine să te răzbuni!...

– Așteptăm o caravană, stăm de două-trei zile la pândă în nisipul fierbinte, și de ușurat ne ușurăm tot așa, întinși. După trei zile te apucă toate pandaliile. Și prima rafală o tragi cu ură, pur și simplu. După ce-i ciuruim, la sfârșit, ne dăm seama că în caravană erau numai banane și gem. Ne-am îndopat cu dulce pentru toată viața...

– Prinseserăm niște *duhi*¹... și-i interogăm: „Unde-s depozitele militare?“ Tăcere. I-am luat pe doi dintre ei în elicopter, cu noi: „Unde-s? Arată!“ Nimic. Pe unul l-am aruncat pe stânci...

– Să faci dragoste la război și după război nu-i totuna... La război toate zici că-s prima oară...

¹ Denumire dată de soldații sovietici mujahedinilor afgani, prescurtare de la cuvântul *duhman* („dușman“) din limba paștu